

**Az illiberális multikulturalizmus magyar modellje: A magyar kisebbségi jog változása
2010-2016 (III. rész)**

1. A többség méltósága nevében a kisebbség viktimizációja: a gyűlöletbeszéd és a gyűlölet-bűncselekmények szabályozása

Az Alaptörvény kiemelt hangsúlyt fektet a különböző közösségek, első sorban a többségi közösség méltóságának védelmére. Ezt az elvet az új polgári- és büntetőkönyv is kodifikálja, mégpedig oly módon, hogy közben teret enged az eredendően kisebbségvédelmi intézmények olyan (2010 előtt is létező) jogértelmezési gyakorlatának, amely a kisebbségek védelmének háttérbeszorulását, adott esetben a kisebbséghez tartozók szankcionálását eredményezi.

1.1. A gyűlöletbeszéd polgári és büntetőjogi szabályozása

Az elmúlt években a gyűlöletbeszéd szabályozására tett sok meddő, számos alkotmánybírósági kontrollon elbukott szabályozási kísérletet követően az Országgyűlés egy, a gyűlöletbeszéd szankcionálására vonatkozó rendelkezést illesztett az új Polgári Törvénykönyv² 2:54. § (5) bekezdésébe, amely biztosítja az egyén számára a jogot, hogy gyűlöletbeszéd esetén a jogsértővel szemben igényt érvényesítsen: „A közösség bármely tagja jogosult a személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzethez, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezésmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén a jogsértés megtörténtétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül személyiségi jogát érvényesíteni. A közösség bármely tagja a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésének kivételével a személyiségi jogok megsértésének valamennyi szankcióját érvényesítheti.”

Annak érdekében, hogy eloszlassa a felmerülő alkotmányos aggályokat, a kétharmados többséggel rendelkező kormányoldal nem sokkal az új Ptk. elfogadását követően a gyűlöletbeszéd szankcionálását lehetővé tévő szabályt az Alaptörvénybe is beillesztette.³

Az új Ptk. a közösséget ért jogsérelem esetén teszi lehetővé a fellépést. A közösség ugyanakkor a polgári jog általános szabályai szerint nem jogalany, így személyisége sincs, azaz polgári jogi védelemben sem részesülhet. A polgári jogi jogviszony mindig két egyén egymással szembeni viszonya (fogalmilag), így ez polgári jogi logikába sem anyagi jogi, sem eljárásjogi szempontból nem illeszkedik. Emellett a klasszikus alkotmányjogi dogmatikával

¹ Tudományos tanácsadó, MTA TK Jogtudományi Intézete

² 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

³ Bővebben ld. pl. KOLTAY András: A gyűlöletbeszéd korlátozása a magyar jogrendszerben. In KOLTAY András (szerk.): *A gyűlöletbeszéd szabályozása Magyarországon. Alkotmányos és jogalkalmazói megközelítések, európai kitekintéssel* (Budapest: Complex 2013). 106-109. GARDOS-OROSZ Fruzsina: Az új polgári jogi gyűlöletbeszéd-szabályozásról. *Fundamentum* 2013/4. 21-38. Smuk Péter: Ostrom vagy felújítás alatt: a véleményszabadság új határai. *Közjogi Szemle* 2013/2. 25-34. Tóth J. Zoltán: Az önkényuralmi jelképek használata mint a véleménynyilvánítási szabadság korlátja? *Jogelméleti Szemle*, 2013/3. 9-10. Hanák András: Sötétség délben: az alkotmányosság alkonya Magyarországon. *Fundamentum* 2013/1.71.

sincs összhangban, hiszen az emberi méltósághoz való jog⁴ csak egyes emberek viszonylatában értelmezhető.

A szólásszabadság és a közösségalapú méltóságvédelem kapcsán az Alaptörvény Szabadság és Felelősség fejezet IX. cikk (5) bekezdése kimondja, hogy: „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.”⁵

Majtényi Balázs rámutat arra, hogy az emberi méltóság általában az egyén és nem a közösség, különösen nem a többségi nemzet méltóságát védi, az pedig különösen rendhagyó, hogy a többség méltóságát is védjék a kisebbséggel szemben. „A parlamenti többség e rendelkezésre hivatkozva jogosultságokat korlátozhat, így ... hatékony eszközt ad a kormánykritikával szembeni fellépésre. Például aki az etnikai nemzet nevében eljáró parlamenti többséget, ami esetünkben az alkotmányozó és módosító hatalom, bírálja, e cikk értelmében megsértheti a magyar nemzet méltóságát.”⁶

A szabályozás leginkább azért problematikus tehát,⁷ mert a gyűlöletbeszéd, és általában az identitásalapú méltóság védelme akkor releváns, ha valamilyen sérülékeny helyzet folyamánya, és fennáll a tényleges vagy potenciális kirekesztés, marginalizáció veszélye. Nem világos, hogy a nemzeti többséghez, a magyar nemzethez tartozás Magyarországon ma miért tekinthető a személyiség olyan elemének, amely stigmát, kiszolgáltatottságot, fenyegetettséget hordozna, és ezáltal a kiemelt jogi védelemre igényt tarthatna. A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozásakor ugyanis leginkább meggyőzőnek azok az érvek tekinthetők, amelyek a gyűlöletbeszédet nem általános méltóság-, hanem valamilyen kisebbségvédelmi intézkedésként legitimálják: olyan csoportok tagjai esetében, akik csökkent érdekérvényesítő képességük, vagy valamilyen történelmi trauma okán nem képesek a többséggel azonos mértékben részt venni a demokratikus diskurzusban. A gyűlöletbeszéd tilalma tehát lehet a történelmi igazságtétel,⁸ vagy olyan csoportok védelmének eszköze, amelyek az ellenük irányuló gyűlöletet nem tudják figyelmen kívül hagyni, vagy fellépni ellene – és álláspontom szerint csak ilyen esetekben is indokolt alkalmazni.

Sajátos kodifikációs logikát követve az Alaptörvény IX. cikke egyfelől kimondja, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére, ugyanakkor a következő mondatban a szabad véleménynyilvánításhoz való jog korlátozását nem a közösségek méltósága mint érték vagy államcél, hanem az egyes, a közösséghez tartozó emberek emberi méltósághoz való jogának biztosítása érdekében kívánja lehetővé tenni.

⁴ Ld. pl. Muhlmann, Matthias. “Human dignity and autonomy in modern constitutional orders” In: Michel Rosenfeld and András Sajó (eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press: Oxford, 2012 pp. 370–396, 384, 390-91, Mc Crudden, Christopher, “Human dignity and judicial interpretation of human rights” 4 *European Journal of International Law* 19 (2008) 655-724., Dupre, Catherine, “Dignity, Democracy, Civilisation” 33 *Liverpool Law Rev* (2012), 263–280., Jones, Jackie, „Human Dignity in the EU Charter of Fundamental Rights and its Interpretation Before the European Court of Justice” 33 *Liverpool Law Rev* (2012) 281–300.

⁵ Az e fejezet alapjául szolgáló elemzés egy korábbi változatára ld. Pap András László: Személyiségkép és alkotmányos identitás a Nemzeti Együttműködés Rendszerében (II. rész), *Közjogi Szemle* 2015/1.

⁶ MAJTÉNYI Balázs: Alaptörvény a nemzet akaratából, *Állam- és Jogtudomány*, 2014. 1: 94.

⁷ A kérdésről bővebben ld. még Gárdos -Orosz Fruzsina- Pap András László: gyűlöletbeszéd szabályozása az új Polgári Törvénykönyvben - az alkalmazást meghatározó alkotmányos, jogi és jogpolitikai környezet, *Állam- és Jogtudomány* 2014/2, pp. 3-26

⁸ Vö.: UITZ, Renata: Does the Past Restrain Judicial Review? (Reference to History and Traditions in Constitutional Reasoning), *Acta juridica Hungarica*, 2000. 41(1–2): 47–78.

A szabályozás alkalmazhatósága körében tehát a központi kérdés az, hogy a „közösséget ért jogsérelem” esetében megállapítható-e egyáltalán az egyéni jogsérelem bekövetkezése. A német alkotmánybírósági gyakorlatból ismert átsugárzási elmélet értelmében „[e]lsősorban az etnikai, faji, testi vagy szellemi tulajdonságokkal összefüggő kijelentéseknél fordulhat ez elő, ha a kijelentésből egy egész személyi körnek és egyben e személyi kör minden egyes tagjának kisebbségképe levezethető.”⁹ A magyar nemzethez tartozás esetében ugyanakkor ez az elmélet értelemszerűen nem lesz alkalmazható, hiszen egy gyűlölködő, kijelentés¹⁰ esetében aligha lesz megállapítható az, hogy a csoport olyan sérülékeny, hogy a csoportot ért támadás képes átsugározni valamennyi egyénre.

Sajnálatos módon a többségi közösség védelme nem precedensnélküli a magyar közjog NER-t megelőző történetében. Az Alkotmánybíróság egy 2008-ban született, Paczolay Péter előadó alkotmánybíró által jegyzett határozata szerint sértette az egyenlő emberi méltósághoz való jogot az, hogy a 2007-ben született Ptk. módosítás gyűlöletbeszéd esetében csak a kisebbséghez tartozás esetében tette lehetővé a törvényben szabályozott módon az egyéniesített jogvédelmet. A szabályozással létrehozott új, nevesített személyiségi jog alapját az Alkotmánybíróság szerint az képezte, hogy elismerhetőek olyan, a személyiségbe beépült tulajdonságok, amelyek egyben közösségteremtő funkcióval is rendelkeznek. „Nincs a tárgyilagos mérlegelés szerint ésszerű indoka annak, hogy a csoportképző tulajdonságok csak kisebbségként létező személyösszességet jellemezhetnek (ugyanis a) ...bban az esetben, amikor a védelem tárgya olyan közösséget jellemző tulajdonság, amely a társadalom egészéhez viszonyított többséget jellemzi, a magukat a közösséghez tartozónak tekintő személyek, lényegében számbeli többségükre tekintettel védelem nélkül maradnak. Ez pedig azt jelenti, hogy a szabályozás nem kezeli az érintetteket azonos méltóságú személyként...”¹¹

A 96/2008 (VII. 3.) AB határozatban megfogalmazott gondolatmenet lényege tehát az, hogy az alkotmányban meghatározott egyenlő védelem követelményének ellentmond, ha a törvény csak a kisebbségben lévő egyének esetében ismeri el a közösségi jogsérelem átsugárzását. A következmény pedig az, hogy a többség tagjai számára is megfelelő jogvédelmet kell biztosítani az államnak, ha a személyiségük lényegi vonására vonatkozó, a közösségük ellen irányított jogsérelem sérti a személyhez fűződő jogukat.

E felfogás ugyanakkor negligálja a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásának a klasszikus (liberális) alkotmányos demokráciákban alapvetőnek tekintett kisebbségvédelmi feltétel szükségességét. E doktrína lényege, hogy a kisebbségben lévő, személyiségük lényegi vonásaként egy csoporthoz tartozó egyének, érdekérvényesítő képességük hiányában nem képesek úgy részt venni a demokratikus diskurzusban, mint a többség, és a gyűlöletbeszéd az ő tekintetükben ezért bénító hatású lehet, míg egy erős érdekérvényesítő képességgel rendelkező csoport képes az ellene irányuló gyűlöletet figyelmen kívül hagyni, vagy fellépni ellene. Eszerint a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása csak abban az esetben indokolható, azaz szükséges az egyébként legitimnek tekinthető jogalkotói cél, a közösségek

⁹ BVerfGE 93, 266.

¹⁰ Kodifikációs problémaként nem hagyhatjuk megjegyzés nélkül, hogy az „indokolatlanul bántó” fordulat egyébként értelmezhetetlen is, mivel a véleménynyilvánítás szabadságával összefüggésben irrelevánsnak tűnik, hogy a kijelentés, magatartás köznyelvi értelemben indokoltan vagy indokolatlanul volt bántó. A megfogalmazásból olybá tűnik, mintha a (z objektív) jogsérelemnek legalábbis az alábbi releváns fokozatai elkülöníthetőek lennének: (szubjektíve) nem bántó, (szubjektíve) bántó, (objektíve) indokoltan bántó, és (objektíve) indokolatlanul bántó. A 7/2014. (III. 7.) AB határozat indokolásában olvashatjuk, hogy az indítványozó ombudsman például a hasonló jellegű értelmezhetetlenséget alkotmányossági kérdésként kezelte: „Az indítványozó szerint a jogbiztonság és a normavilágosság szempontjából már maga a „méltányolható” jelző is nehezen értelmezhető, mivel nem feltételezhető, hogy jogi értelemben létezhet „nem méltányolható” közérdek.” Indokolás [3].

¹¹ 96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 816, 831—832.

méltóságának megőrzése érdekében, ha az a kisebbségvédelem eszközeként jelenik meg az extrém módon támadó véleménynyilvánítás kivételes eseteiben.¹²

További problematikus elemre hívták fel a figyelmet a Társaság a Szabadságjogokért szakértői¹³ szerint az új kollektív személyiségi jogi védelem egyik, nem kellően szűk törvényi követelménye az, hogy nagy nyilvánosság előtt kell elhangzania a jogsértő beszédnek. Ugyanis jogsértőnek fog minősülni az olyan közlés is, amellyel a sértett csoport tagjai nem is találkoznak, pedig a vélemények, legyenek bármilyen elítélendőek, nem okozhatnak jogsérelmet akkor, ha a csoport tagjának esélye sem volt a közléssel annak elhangzásakor szembesülni. „A TASZ szerint a véleménynyilvánítás szabadsága legfeljebb akkor korlátozható a csoportot érő jogsérelem esetén, ha az érintett csoport tagja rá van kényszerítve, hogy az őt sértő véleménnyel szembesüljön. ... Jelen formájában a kollektív személyiségi jogi védelem szabályozása nem más, mint a gyalázkodás, azon belül is a nemzet- és vallásgyalázás (blaszfémia) polgári jogi szankcionálásának megteremtése. Az új Ptk. ... a hazai szólásszabadság ügyét évtizedekkel fogja visszavetni.”

A kisebbségi és többségi közösséggel szembeni gyűlöletbeszéddel a NER-ben a büntetőjog eszközei által is tilalmazott. Az utóbbi tényállását és büntetőjogi szankcióját a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban Btk.) 332. §-a szabályozza. Eszerint közösség elleni uszítás büntetést követi el az, aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzet, vagy valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport ellen, vagy a lakosság egyes csoportjai ellen – különösen fogyatékosokra, nemi identitásra, szexuális irányultságra tekintettel – gyűlöletre uszít. A tényállásról készült első átfogó kommentár¹⁴ rámutat, hogy a gyűlöletre uszítás tulajdonképpen a „klasszikus” gyűlölet-bűncselekmény, a közösség tagja elleni erőszak egyfajta előkészítését jelenti. Itt a kodifikátor az exemplifikáció módszerét követte, vagyis egy példálózó nyílt listával határozta meg, hogy melyik közösség tagjának sérelmére követhetőek el a bűncselekmények.

Összefoglalva a fentieket: ami miatt a gyűlöletbeszéd polgári és büntetőjogi szabályozása kisebbségvédelmi szempontból aggályos, az a gyűlölet-bűncselekmények, és részben egyes antidiszkriminációs tényállások esetében alkalmazott gyakorlatnak az a fajtája, amelyben ilyen-olyan, többnyire személyiségvédelmi akadályokra történő hivatkozással a hatóságok tartózkodnak az áldozatok faji-etnikai-nemzetiségi attribútumainak figyelembevételétől és a kisebbségvédelmi szabályok alkalmazásától – miközben többségi, magyar sértettek esetében ez nem okoz gondot. Ez figyelhető meg a gyűlölet-bűncselekmények esetében.

1.2. A gyűlölet-bűncselekmények szabályozása és gyakorlata

1.2.1. Alapfogalmak

¹² A Ptk gyűlöletbűncselekmény-szabályozásának további illiberális eleme az ügyész keresetindítási jogában jelentkezik. E jogot a Ptk ugyanis nem az egyén helyett, annak „képviselésében”, hanem a megsértett közösség nevében biztosítja. Az indokolás szövegezésében „a módosító javaslat azt a közérdekű célt valósítja meg, hogy a közérdeket sértő kollektív személyiségi jogi jogsérelem akkor se maradjon szankcionálatlanul, ha a közösség egyik tagja nem érvényesít a harmincnapos határidőn belül igényt”. Ez a szabályozás azon az elven alapul, hogy a jogsértés szankcionálása akkor is szükséges, ha az érintettek maguk nem indítanak keresetet. Tekintettel arra, hogy a közösség a magánjognak – említetten – nem alanya, így e megfogalmazás nehezen értelmezhető.

¹³ Hegyi Szabolcs – Simon Éva: [Szólásszabadság elleni fegyver lett belőle](http://ataszjelenti.blog.hu/2013/02/15/baj_van_az_uj_ptk-val_4_resz_szolasszabadsag_elleni_fegyver lett_belole), http://ataszjelenti.blog.hu/2013/02/15/baj_van_az_uj_ptk-val_4_resz_szolasszabadsag_elleni_fegyver lett_belole

¹⁴ÁTOL Dorottya – DOMBOS Tamás – JOVÁNOVICS Eszter – M. TÓTH Balázs – PAP András László – UDVARI Márton: „Közösség tagja elleni erőszak – alternatív kommentár” *Fundamentum* 2013/4. 79-92., 90.

A gyűlölet-bűncselekmények olyan bűncselekmények, amelyeket (részben vagy egészben) egy csoporttal szemben érzett előítélet motivál.¹⁵ A gyűlölet-bűncselekmény megvalósulásához két együttes feltétel fennállására van szükség: egy „alap-bűncselekmény” megvalósulására (pl. emberölés, testi sértés, rongálás), másrészt a cselekményt motiváló előítéletre. Ezáltal a gyűlölet-bűncselekmény inkább a motiváció – és nem a tett által – meghatározott cselekmény. A gyűlölet-bűncselekmény áldozatait az elkövető, az áldozat egy vagy több valamely jellemző (vélt vagy valós) tulajdonsága – például vallás, etnikai hovatartozás, szexuális orientáció, fogyatékoság stb. – alapján választja ki. Nem szükséges tehát, hogy az áldozat valóban az adott csoporthoz tartozzék, akkor is megilleti a védelem, ha valójában nem is tartozik az adott csoporthoz, csupán az elkövető percepciója alapján a csoporthoz sorolható. A nemzetközi gyakorlat szerint például elég, ha egy meleg-felvonulás résztvevője vagy egy döntően romákból álló baráti társaság – nem feltétlenül roma – tagja. Ugyancsak gyűlölet-bűncselekménynek tekinthetők a védett csoporthoz vagy csoportok tagjához tartozó vagy ezekkel azonosított vagyontárgyak, ingatlanok, azaz a társadalmi csoporttal összefüggésbe hozható dolog sérelmére elkövetett bűncselekmények, például a temetői vandalizmus vagy vallási kegytárgy megrongálása.¹⁶

A gyűlöletvezérelte bűncselekmények¹⁷ fogalmának kialakítását az indokolja, hogy az emberek egyes tulajdonságai, például a bőrszín, a vallás, a szexuális orientáció a személyiség olyan lényeges elemének tekinthetőek, amelyek a kiemelt, speciális védelem igényét is hordozzák. Az antidiszkriminációs jogban és terminológiában ezek az úgynevezett védett tulajdonságok, amelyek alapján az egyébként összehasonlítható helyzetben lévő személyek között tilos különbséget tenni (néhány kivételtől eltekintve, amikor a különbségtétel éppen az esélyegyenlőség megvalósítását szolgálja, vagy például a munka világában az adott munkakörben tárgyilagos mérlegelés szerint kifejezetten indokolható). Az, hogy melyek lesznek a védett tulajdonságok, térben és időben, társadalmi és politikai körülmények függvényében változnak. A speciális büntetőjogi védelmet az indokolja, hogy a gyűlölet-bűncselekmények az emberi jogok talaján álló társadalmak alapjait veszélyeztetik, így különösen az egyenlőség elvét és a diszkrimináció tilalmát.¹⁸ A gyűlölet-bűncselekmények azáltal támadják az egyenlő emberi jogokon alapuló demokratikus társadalmak alapjait, hogy sokszor egy belső csoport dominanciájának erősítését célozzák meg egy külső csoport degradálása révén.¹⁹ Következésképp, a gyűlölet-bűncselekmények éppúgy hatással vannak a társadalom egészére, mint az érintett személyekre és közösségeikre. A bűncselekmény sértettjeire súlyos és/vagy hosszan tartó lélektani hatást gyakorol egy ilyen cselekmény: az áldozatok kiszolgáltatottnak érezhetik magukat újabb támadásokkal szemben, és a társadalom aktív védelmének elmaradása másodlagos sérelemként jelentkezhet, további elutasításként

¹⁵ A szakirodalom illetve a nemzetközi dokumentumok – pl. az EBESZ Miniszteri Tanács 9/09. sz. döntése a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépésről (OSCE Ministerial Council, Decision No. 9/09, Combating Hate Crimes) – egy része előszeretettel használja az „előítélet-bűncselekmény” kifejezést (‘bias crime’) a gyűlölet motiválta bűncselekmény (‘hate crime’) helyett, mivel egy társadalmi csoporttal szemben érzett előítélet a bűncselekmény mozgatórugója, és bár valamilyen szintű ellenséges érzülettel mindig rendelkezik az elkövető, viszont nem szükséges, hogy az érzelmi állapota elérje a gyűlölet szintjét. Bővebben lásd Danka Anita: Rossz helyen lenni rossz időben, avagy mit üzennek a gyűlölet-bűncselekmények? *Föld-rész* 2, 2009, 3–4, 92–96.

¹⁶ Bővebben lásd Danka Anita: Rossz helyen lenni rossz időben, avagy mit üzennek a gyűlölet-bűncselekmények? *Föld-rész* 2, 2009, 3–4; 92–96.

¹⁷ A témáról bővebben lásd még Balogh Lídia – Pap András László: A homofób és transzfób indíttatású gyűlölet-bűncselekmények előfordulása, valamint a jogi fellépés keretei Magyarországon., in Takács Judit (szerk.): *Homofóbia Magyarországon*. Budapest, L’Harmattan, 2011, 128–139.

¹⁸ Tóth Norbert: Hasznos tippek kezdőknek és haladóknak – avagy az EBESZ új gyűlölet-bűncselekményekkel foglalkozó dokumentumai, *Föld-rész* 2, 2009, 3–4, 158–160.

¹⁹ Utasi Judit: A gyűlöletbűnözés háttere, *Kriminológiai Tanulmányok* 48, 2011, 115–126.

hat, és akár teljes reményvesztettségéhez vezethet. A gyűlölet által motivált bűncselekményeket ráadásul sokszor nagyobb fokú erőszakossággal, gyakran csoportosan követik el, ahol a több elkövető miatt „eloszlik” a felelősség érzése, illetve az elkövetők egymásra is megerősítően hathatnak. A fentiekre tekintettel, az egyébként enyhébb megítélésű cselekmények (pl. garázdaság) is súlyos hatásúak lehetnek, ezért kell ezekre is kiemelt figyelmet fordítani. A gyűlöletvezérelte bűncselekménnyel megvalósított agresszió rendeltetése ugyanis szimbolikus: gyűlöletet és elutasítást hivatott közvetíteni a közvetlen áldozato(ko)n túl a csoport többi tagja irányába is, ezért „üzenet-bűncselekményeknek” tekinthetők.

Danka Anita szerint „az egy-egy társadalmi csoporttal szemben érzett előítélet nemcsak a motivációt jelenti, hanem az elkövetők szemében »igazolással« is szolgálhat. A kiválasztott áldozatok az elkövetők szemében egymással »helyettesíthetők«. Az ilyen bűncselekmények jelentős részét az áldozatok számára ismeretlenek követik, és sokan éreznek frusztrációt amiatt, hogy nem tehetnek semmit egy újabb bűncselekmény elkerülése érdekében, hiszen csak »rossz helyen voltak rossz időben.«²⁰ A kiemelt figyelmet tehát az indokolja, hogy az ilyen jellegű bűncselekmények különösen bomlasztóan hatnak a társadalomra. Hiszen a gyűlöletvezérelte bűncselekmények sajátossága éppen abban fogható meg, hogy a sértett által képviselt egész csoport irányába azt az üzenetet közvetítik, hogy a csoport bármely tagja bármikor áldozata lehet hasonló jellegű bűncselekménynek. Ezért a gyűlöletvezérelte bűncselekmények nem csupán a konkrét sértettre gyakorolnak hatást, hanem az általa képviselt csoport valamennyi tagjára, a teljes közösségre. „Az áldozat, feltételezett hovatartozása miatt, szimbolikus jelentőséggel bír a tettes számára, ezért az áldozattal nem mint személlyel foglalkozik, hanem annak személyiségét néhány tulajdonságára redukálja.”²¹

1.2.2. A hazai szabályozás alakulása

A magyar jogalkotás elmúlt másfél évtizedes tendenciáját vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a jogalkotó tett erőfeszítéseket arra vonatkozóan, hogy a szabályozás kövesse a társadalmi viszonyokat, és létrejöjjön a megfelelő jogi környezet a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépéshez. Már a régi Btk. Kapcsán is megfigyelhetőek voltak komoly hiányosságok, ha nem sorban nem a jogalkotás, hanem a jogalkalmazás terén, az új szabályozás viszont semmit nem tett ezek kizárására, sőt, ha lehet, rontott a helyzeten. Az új szabályozás bemutatása előtt érdemes áttekinteni az új Btk, a 2012. évi C. törvény hatályba lépése előtti folyamatot és a joggyakorlatot.

1996 júniusában hatályba lépett a Büntető törvénykönyv 174/B. § („Nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak” című)²² rendelkezése, amely a rasszista indíttatású, tehát kifejezetten a faji, etnikai, nemzetiségi származás és a vallás, mint védett tulajdonságon alapuló gyűlöletcselekményekről rendelkezett. A megalkotás indoka akkor az volt, hogy a jogalkotó szélesebb körben vonja meg a büntetendő magatartások körét, és bizonyos esetekben (pl. csoportos elkövetés) súlyosabb büntetést helyezzen kilátásba. A 2009 januárjáig hatályban lévő szöveg szerint: „(1) Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoporthoz tartozása, vagy vélt tartozása miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, büntetést követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt a) fegyveresen, b) felfegyverkezve, c) jelentős

²⁰ Danka Anita: Rossz helyen lenni rossz időben, avagy mit üzennek a gyűlölet-bűncselekmények? *Föld-rész* 2, 2009, 3–4, 95.

²¹ Utasi Judit: A gyűlöletbűnözés háttere, *Kriminológiai Tanulmányok* 48, 2011, 116.

²² Beiktatta az 1996. évi XVII. törvény 3. §. Hatályos 1996. június 15-től.

érdeksérelmet okozva, d) a sértett sanyargatásával, e) csoportosan, f) bűnszövetségben követik el.”

A 2008-as budapesti meglegfelvonulás elleni támadások tapasztalataiból²³ okulva a „nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak” megnevezését „közösség tagja elleni erőszak”-ra módosították, egyúttal a büntetőjogi védelmet kiterjesztették a lakosság egyes csoportjaira is „(Közösség tagja elleni erőszak) Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, büntetést követ el, és öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”. Emellett az immár bármely közösség védelmére alkotott szabály kereteit kiterjesztette az előkészületre is: „(3) Aki a közösség tagja elleni erőszakra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”. A több mint tízéves jogalkalmazói tapasztalat bebizonyította a jogalkotó számára, hogy nem csupán az eredeti tényállásban szereplő csoportok tagjai vannak kitéve támadásnak a csoporthoz való vélt vagy valós tartozás okán. Világossá vált, hogy a társadalomban további csoportosulások, közösségi formák is léteznek, amelyek tagjaival szembeni diszkriminatív és erőszakos megnyilvánulásokat hasonlóan szigorú büntetéssel kell fenyegetni.

Ugyancsak gyűlölet-bűncselekményt állapított meg a régi Btk. „közösség elleni izgatás” tényállása (269. §) keretében, amely szerint „aki nagy nyilvánosság előtt a) a magyar nemzet, b) valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, büntetést követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”. Amint arra az Alkotmánybíróság is felhívta a figyelmet, az uszító véleménynyilvánítás tiltása azért indokolt, mert az uszítás valamely etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság más csoportjai elleni erőszak közvetlen veszélyét idézi elő, illetve a Magyar Köztársaság területén élő közösségeket alkotó személyek emberi méltóságához való jogát sérti. Nem magának a közösségnek mint meghatározatlan személyek összességének van tehát méltósága (ez ugyanis fogalmilag kizárt), hanem a közösséget alkotó egyének emberi méltóságához való alanyi joga érdemes a védelemre.²⁴ Kifejezetten a gyűlöletvezérelte bűncselekmények kategóriájába tartozott a népirtás (Btk. 155. §), apartheid (Btk. 157. §), valamint az önkényuralmi jelképek használata (Btk. 269/B. §) is. Ezenkívül a Btk. tartalmazott további olyan rendelkezéseket, amelyek lehetővé tették, hogy a bírák figyelembe vegyék az elkövető rasszista motivációját mint az aljas indíték egyik formáját, és ezt súlyosbító körülményként számítsák be.²⁵

1.2.3. A jogalkalmazói gyakorlat

Vessünk egy pillantást az utóbbi, rasszista indíttatású erőszak tekintetében eseménytelennek egyáltalán nem nevezhető²⁶ évek statisztikáira! Dinók Henriett kutatása alapján a 2010 és

²³ A törvény indoklása szerint is kifejezetten e tapasztalatokra vezethető vissza a Btk. 2009. február 1-től hatályos 174/C. §- („Az egyesülési, a gyülekezési szabadság, valamint a választási gyűlésen való részvétel jogának megsértése”) megalkotása. Az indoklás szerint: „A törvényjavaslat (a továbbiakban: Javaslat) célja [...] az, hogy a közelmúltban tapasztalt, a gyülekezési jogot, valamint további alapjogokat érintő jogellenes cselekmények elkövetőivel szemben a jövőben olyan jogkövetkezményeket helyezzen kilátásba, amelyek alkalmasak a jogsértő magatartások visszaszorítására.” A Btk. 174/C. § szerint „aki mást egyesülési vagy gyülekezési jogának gyakorlásában, valamint választási gyűlésen való részvételében erőszakkal vagy fenyegetéssel jogtalanul akadályoz, büntetést követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) Aki az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekményre irányuló előkészületet követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”

²⁴ 14/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000.

²⁵ Btk. 166. § (2) bekezdés c) pont (emberölés), Btk. 170. § (3) bekezdés (testi sértés), Btk. 175. § (3) bekezdés a) pont (személyi szabadság megsértése), Btk. 179. § (2) bekezdés a) pont (rágalmazás), Btk. 228. § (2) bekezdés a) pont (jogellenes fogvatartás), Btk. 358. § (2) bekezdés a) pont (alárendelt megsértése).

²⁶ Gondoljunk például a 2008–2009-ban lezajlott, romák elleni támadássorozatra.

2012 közötti ENyÜBS adatok alapján a rendőrség által regisztrált közösség tagja elleni erőszak bűncselekményére vonatkozó adatok az alábbiak:²⁷

Regisztrált bűncselekmények - 1978. évi Btk. 174/B. § alapján (ENyÜBS)			
	2010	2011	2012
Regisztrált bűncselekmények	18	34	36
Regisztrált bűncselekmények elkövetés módszere szerint (etnikai, faji, lakossági, nemzeti, vallási csoporthoz való vélt vagy valós tartozás miatt)²⁸	7	19	15
Regisztrált bűncselekmények, ahol az elkövetés módszere lakossági csoporthoz való vélt vagy valós tartozás	0	2	0

A 2013-as évre vonatkozóan az 1978. évi Btk. vonatkozásában éves, míg az új Btk. alapján VII-XI. havi adatok állnak rendelkezésre.

Regisztrált bűncselekmények - 1978. évi Btk. 174/B. § alapján (ENyÜBS)	Regisztrált bűncselekmények 2013. VII-XII. hó – Btk. 216. § alapján (ENyÜBS)
36	6

A vádemelések tekintetében 2012-ig állnak rendelkezésre adatok, mivel a 2014 februárjában – a közérdekű adatigénylés időpontjában – az ENyÜBS 2013. évi adatainak ellenőrzése és a végleges adatbázis összeállítása még folyamatban volt az ügyészségen.

A regisztrált bűncselekményekből a közösség tagja elleni erőszak vádemelési adatai, 2010-2012			
	2010	2011	2012
1978. évi Btk. 174/B. §	12	28	16

A bírósági döntések számát a VIR tartja nyilván. Az alábbi táblázat azoknak az ügyeknek, illetve vádlottaknak a számát tartalmazza, akikkel szemben a bíróság az adott évben hozott jogerős döntést.²⁹

Közösség tagja elleni erőszak az 1978. évi Btk. 174/B. §-a és a Btk. 216. §-a alapján
--

²⁷ Országos Rendőr-főkapitányság, 29000/8268-5/2014/Ált., GYEM közérdekű adatigénylésére válaszként.

²⁸ Fogycsoportokra, nemi identitásra és szexuális irányultságra tekintettel azért nem szerepelnek adatok, mert ezen védett csoportok az 1978. évi Btk.-ban még nem szerepeltek külön megnevezve.

²⁹ Erről, és általában a témáról, ld. Dinók Henriett Éva: A Gyűlölet-bűncselekmények, különös tekintettel a Büntető törvénykönyv speciális tényállására, a „közösség tagja elleni erőszakra”, Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2015. Ld. még Dinók Henriett: A gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának általános kérdései – a kiemelt büntetőjogi figyelem mellett és ellen szóló érvek Állam- és Jogtudomány 55:(4) pp. 26-50. (2014), Dinók Henriett: A gyűlölet-bűncselekmények, különösen a közösség tagja elleni erőszak kapcsán felmerülő jogalkalmazási nehézségek, Fundamentum, 17:(4) p. &. (2013)

Évek	Ügyek	Elítéltek
2010	5	11
2011	8	15
2012	12	23
2013	14	34

A belügyminisztérium adatbázisa alapján közösség tagja elleni erőszak estében

2010: 27 eljárás indult, ebből: 2 esetben feljelentés elutasítva, 7 esetben nyomozás megszüntetve, 12 esetben vádemelés (6 esetben egyéb befejezés)

2011: 44 eljárás indult, ebből: 3 feljelentés elutasítva, 6 nyomozás megszüntetés, 28 vádemelés (7 egyéb befejezés)

2012: 49 eljárás indult, ebből: 6 feljelentés elutasítva, 6 nyomozás megszüntetés, 16 vádemelés, 2 közvetítői eljárás, (19 egyéb befejezés)

2013: 62 eljárás indult, ebből: 5 feljelentés elutasítva, 14 nyomozás megszüntetés, 31 vádemelés, (12 egyéb befejezés)

2014: 77 eljárás indult, ebből: 9 feljelentés elutasítva, 22 nyomozás megszüntetés, 31 vádemelés, 1 közvetítői eljárás, (14 egyéb befejezés)

2015: 48 eljárás indult, ebből: 9 feljelentés elutasítva, 17 nyomozás megszüntetés, 16 vádemelés (6 egyéb befejezés)

Uszítás kapcsán

2010: 36 eljárás indult, ebből: 20 esetben elutasították a feljelentést, 7 esetben nyomozás megszüntetés, 4 esetben vádemelés (5 esetben egyéb befejezés)

2011: 30 eljárás indult, ebből: 14 esetben elutasították a feljelentést, 10 nyomozás megszüntetés, 0 vádemelés (6 egyéb befejezés)

2012: 46 eljárás indult, ebből: 30 esetben elutasították a feljelentést, 13 nyomozás megszüntetés, 1 vádemelés, 1 közvetítői eljárás, (4 egyéb befejezés)

2013: 38 eljárás indult, ebből: 24 esetben elutasították a feljelentést, 10 nyomozás megszüntetés, 0 vádemelés, (4 egyéb befejezés)

2014: 29 eljárás indult, ebből: 19 esetben elutasították a feljelentést, 6 nyomozás megszüntetés, 3 vádemelés (1 egyéb befejezés)

2015: 29 eljárás indult, ebből: 21 esetben elutasították a feljelentést, 5 nyomozás megszüntetés, 2 vádemelés (1 egyéb befejezés)

Amögött, hogy a gyűlölet-bűncselekmények a magyarországi jogalkalmazás során szinte láthatatlanok maradnak, több ok is meghúzódhat. Egyrészt a hatóságok személyiségi jogi aggályokra tekintettel általában idegenkednek az etnikai hovatartozásra vonatkozó klasszifikációk alkalmazásától – hiába része az a tényállásnak, és hiába nem kell szenzitív adatkezelésnek tekinteni azt, ha az elkövető által vélelmezett etnikai hovatartozásra vonatkozóan tesz értékelést a nyomozóhatóság. További visszatartó ok a bizonyítás nehézsége. Annak ellenére, hogy e bűncselekmények kategorizálására ugyanúgy rendelkezésre áll(hat)nak standardok és iránymutatások, mint például az elkövető tudatállapotának (rutinszerűen megoldott) modellezése a szándékos és gondatlan elkövetés, vagy az emberölés és a halált okozó súlyos testi sértés elhatárolása során. Ráadásul számos nemzetközi ajánlás ad eligazítást a gyűlöletvezérelt indíték jogi megragadhatóságát illetően. Az indíték azonosítása alapulhat például: az elkövető részéről előítéletességre utaló szóbeli

megjegyzéseken, gesztusokon, írásbeli kijelentéseken, korábbi hasonló bűncselekményeken; az áldozat részéről saját csoportját támogató, népszerűsítő tevékenység végzésére vonatkozó információ; a bűncselekmény elkövetési időpontján (egybeesése egy kulturális, történelmi, vallási ünneppel vagy más szempontból jelentős eseménnyel); szélsőséges szervezet vagy annak tagjai érintettségén bűncselekményben; egyéb motiváció – mint például az anyagi haszonszerzés – hiányán stb.³⁰ Mindenesetre, Magyarországon gyűlölet-bűncselekmények esetén leginkább garázdaság³¹ miatt indultak az eljárások. Fontos megemlíteni, hogy a verbális gyűlölet-bűncselekmények üldözésére további lehetőségeket is kínált volna már a régi Btk. is – csak éppen ilyen eljárások sem indultak.

2011 tavaszán a joggyakorlat cinizmusa a korábbiakat jóval meghaladó mértéket öltött: azon túl, hogy a romákat és a melegeket ért gyűlöletvezérelt támadások tekintetében következetesen elmaradt a megfelelő jogi minősítés, az eredetileg a valamilyen hátrányos társadalmi helyzettel összekapcsolt személyiségjegy büntetőjogi védelmét célzó jogi kategóriát a roma kisebbség által a többségi társadalom tagjai ellen elkövetett cselekmények tekintetében kezdték alkalmazni. Egy sajtóbeszámolót idézve: „2009 márciusában, nem sokkal a tatárszentgyörgyi gyilkosságok után Miskolcon cigányok egy csoportja megtámadott egy autót, amely a házaik közelében cirkált éjszaka. Az autóban százezer forintos kár keletkezett, a benne ülők könnyebb hámsérüléseket szenvedtek. 2009 novemberében Sajóbáonyban szintén cigányok egy csoportja támadt a városba érkező gárdisták autójára, miután előző nap már összetűztek egy Jobbik-gyűlés résztvevőivel. Az autóban komoly károk keletkeztek, súlyos személyi sérülés itt sem történt. 2009 szeptemberében a józsefvárosi Tavaszmező utcában egy főleg cigányokból álló társaság megtámadott egy diákot. [Miskolcon a bizonyíték egy bot volt, amelyet a támadás közelében találtak, és amelyre rá volt írva, halál a magyarokra. Sajóbáonyon a szemtanúk és a sértettek szerint a támadók azt kiabálták, megdöglötök, büdös magyarok. A Tavaszmező utcában szintén magyarsága miatt gyalázták a fiút, azt mondták neki, hogy mersz bejönni a mi utcánkba?]³² Azért is érdekes, hogy a hatóság sikeresen be tudta azonosítani a rasszista indítékot, mert „2008 januárban Szigetváron egy ötfős csoport rátámadt egy cigány asszonyra és a lányára. A rendőrség ebben az ügyben garázdaság miatt kezdett vizsgálni, és csak azután gyanúsították a fiatalokat rasszista erőszakkal, miután ők maguk mesélték büszkén, hogy cigányokat akartak verni. Miután azonban beszéltek ügyvédekkel, visszavonták a vallomást. Bár egyiküknek még egy cigányellenes vers is volt a hátára tetoválva, első fokon azt mondták ki, nem bizonyítható a rasszista indíték, így testi sértésről és garázdaságról szolt az ítélet.” Igaz, másodfokon már közösség tagja elleni erőszakért ítélték el őket, súlyosbítva a büntetéseket, bár a legsúlyosabb büntetés így is két év hat hónap volt, míg a miskolci és a Tavaszmező utcai ítéletekben öt és hat év is előfordultak.³³

³⁰ A bűncselekmény előítélet/gyűlölet általi motiváltságának mutatói olyan objektív tények, körülmények vagy bűncselekményeket befolyásoló viselkedésformák, amelyek magukban vagy másokkal való együttműködésükben arra utalnak, hogy az elkövető tettét részben vagy egészben valamilyen előítélet motiválta (lásd Danka Anita: Rossz helyen lenni rossz időben, avagy mit üzennek a gyűlölet-bűncselekmények? *Föld-rész* 2, 2009, 3–4, 92–96).

³¹ 1978. évi IV. Törvény 271. §, garázdaság: „(1) Aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés büntetés miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a garázdaságot a) csoportosan, b) a köznyugalmat súlyosan megzavarva követik el. (3) A büntetés büntetés miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a garázdaságot a) csoportosan és a köznyugalmat súlyosan megzavarva, b) nyilvános rendezvényen, c) fegyveresen, d) felfegyverkezve követik el.”

³² Plankó Gergő: Csak cigányok támadnak rasszista okokból? *Index*, 2011. március 17.

³³ Uo.

A fentiekből megállapítható: a gyűlöletvezérelt bűncselekmények elleni jogi fellépés hatékonysága legalább annyira a jogalkalmazói szándékon, mint a jogalkotás nyújtotta kereteken múlt. A jog amúgy is csupán egy a társadalmi problémák kezelésére, a kirekesztett, elutasított és stigmatizált csoportok védelmére igénybe vehető megoldások közül, de a specializált, kifejezetten a gyűlöletvezérelt bűncselekmények szankcionálására megalkotott jogszabályok sem érnek sokat önmagukban, ha hiányzik a szakmai és a tágabb társadalmi, politikai szándék azok alkalmazására. A látencia nem csak a bejelentések, hatósági eljárások kezdeményezésének gyakori elmaradása miatt nagy, hanem azért is, mert gyakran eltérő jogi minősítés alapján folynak az eljárások. Ez nem csak azért problematikus, mert a gyűlölet-bűncselekmények szigorúbb büntetést vonnak maguk után, mint az „egyszerű” testi sértés vagy garázdaság, hanem mert a gyűlölet-bűncselekmények felismerésének és sajátos devianciaként történő meghatározásának az áldozatok és a potenciális áldozatok számára kiemelten fontos jelképes üzenete van. Ettől érezhetnék azt, hogy a többségi társadalom egyértelműen és kategorikusan elutasítja az őket érő inzultusokat. Ahhoz, hogy ez valóban így legyen, rendkívül fontos a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos társadalmi és szakmai érzékenység növelése.

1.2.4 Az új Btk. szabályai

A Büntető törvénykönyv 2012-es újrakodifikálása során, a törvénytervezet társadalmi vitája keretében civil szervezetek (Amnesty International Magyarország, Háttér Társaság a Melegekért, Magyar Helsinki Bizottság, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda, Társaság a Szabadságjogokért) két részletes javaslatot is készítettek a gyűlöletvezérelte bűncselekmények hatékonyabb szabályozása érdekében.³⁴ Javaslatuk valamennyi felvetett probléma tekintetében több alternatívát ajánlott a jogalkotó figyelmébe. Kitértek többek között a védendő csoportok meghatározásának problémáira és a pontosítás lehetséges formáira. Álláspontjuk szerint, amennyiben a jogalkotó zárt listát alkalmaz, az kiiktatja a jogalkalmazásbeli bizonytalanságot, elkerüli a jogszabály értelmének aláadását, hiszen kizárja, hogy olyan csoportok is védelmet kapjanak, amelyeket nem személyiségük lényegi vonásaként meghatározott védett tulajdonság köt össze. Különös hangsúlyt fektetett a javaslat a társadalmi csoporttal összefüggésbe hozható dolog sérelmére elkövetett gyűlölet-bűncselekményekre, valamint a zaklatás és a garázda jellegű tényállások esetleges módosítására.

Az igazán releváns gyűlöletbűncselekmény-tényállást az új Btk. 216. §-a szabályozza, az alábbi módon: „(1) Aki más valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt olyan, kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az adott csoport tagjában riadalmat keltsen, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt bántalmaz, illetve erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A jogalkalmazásban a büntető eljárások kapcsán is kiemelt helyet tölt majd be annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy kiterjed-e 216.§ védelme ki a többséghez tartozókat

³⁴ Javaslatok az új büntető törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozására, 2012. március 6.; Javaslatok az új büntető törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozására – e javaslatcsomag az Országgyűléshez benyújtott T/6958 sz. törvényjavaslat vonatkozásában készült, 2012. május 3.

értelemszerűen valamely kisebbséghez vagy legalábbis nem a többségi nemzethez tartozók irányából ért támadásokra.³⁵

A magyar nemzet, mint védett jogtárgy az uszítás esetével ellentétben a közösség tagja elleni erőszak tényállásának nem része. A jogalkalmazónak ezért azt az értelmezést lenne helyes követnie, amely szerint a tényállás nem terjed ki a magyar nemzet tagjaira. Legalábbis abban az esetben, ha az elkövetők valamely Magyarországon honos (bár nem feltétlenül csak a nemzetiségi törvényben elismert) nemzeti, etnikai kisebbség tagjai. (Más a helyzet, ha szlovák vagy szerb nacionalisták egy csoportja a határt átlépve támad békés polgárookra.) A „valamely nemzet” megfogalmazás ugyan alátámaszthat egy olyan irányú értelmezést, ahol a „valamely” magába foglalja a többségi nemzetet is, azonban két okból kifolyólag is helyt foghatna az eltérő értelmezés. (a) A védett jogtárgy tekintetében analógnak tekinthető közösség elleni uszítás kifejezetten nevesíti a magyar nemzetet, így okkal feltételezhető, hogy ha a jogalkotó a közösség tagja elleni erőszakkal is védelem alá kívánta volna vonni a többségi nemzethez tartozókat, azt, az egyéb tekintetben szinte azonos szövegezésű tényálláshoz hasonlóan megtette volna. (b) A speciális büntetőjogi védelem indokai hiányoznak abban az esetben, ha nem valamely kiszolgáltatott helyzetben lévő csoport védelmét szolgálják, azaz a gyűlölet-bűncselekmények eredendően kisebbségvédelmi intézkedésnek tekinthetők. A „lakosság egyes csoportjainak” nevesített esetei: fogyatékoság, nemi identitás, szexuális irányultság is életszerűen a kiszolgáltatott helyzetben lévő, homoszexuális vagy transznemű és nem a többségi, heteroszexuális, illetve ciszheteró közösség tagjainak védelmét szolgálják. A joggyakorlat helyes iránya, ezen felfogás szerint éppen az lenne a 216. § esetében – ha meghaladja a jogalkotó a miniszteri indokolásból kiolvasható azon eredeti szándékot, amely szerint a tényállásban szereplő fordulat, a lakosság egyes csoportja ténylegesen bármely, azaz még a személyiség lényeges vonása által sem meghatározott csoport lehet³⁶ –, hogy a nemzetközi kötelezettségvállalásokkal összhangban (amelyek a gyűlölet-bűncselekmények kodifikációjának a jogalkotó által elismert eredeti indokai voltak) e tényállást (az aljas

³⁵Bővebben ld. pl. JOVÁNOVICS Eszter – PAP András László: „Kollektív bűnösség a XXI. század Magyarországn: magyarellenesség vádja cigányokkal szemben két emblemikus perben” *Fundamentum* 2013/4. 153-157., továbbá BALOGH Lidia - **DINÓK Henriett** - **PAP András László**: „A jog által láthatatlan? A gyűlölet-bűncselekmények szabályozási kérdései és gyakorlati problémái” *Fundamentum* 2012/4.

³⁶„A sértetti kört a hatályos Btk. szerint a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagjai (vagy vélt tagjai) alkotják, ugyanakkor a több mint tízéves jogalkalmazási tapasztalat bebizonyította, hogy nem csak e csoportok tagjai vannak kitéve támadásnak a csoporthoz való vélt vagy valós tartozás okán. A társadalomban további csoportosulások, közösségi formák is léteznek, amelyek tagjaival szembeni diszkriminatív és erőszakos megnyilvánulásokat hasonlóan szigorú büntetéssel kell fenyegetni. ... Ez a szélesebb megfogalmazás lehetővé teszi, hogy a büntetőjogi védelem valamennyi olyan közösség, csoportosulás tagjára kiterjedjen, akit a csoporthoz való tartozása vagy annak vélelmezése miatt bántalmaztak, avagy erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerítettek valaminek a megtételére, meg nem tételére vagy eltérésére. Amint azt a közösség elleni izgatás tényállását vizsgáló 30/1992. (V. 22.) AB határozat kifejtette, az Alkotmánybíróság értelmezésében a lakosság egyes csoportjai kitétel mögött „az eltérő nézetrendszer (párttagok, egyesületek, mozgalmak stb. résztvevői) vagy egyéb, tulajdonképpen bármely ismérv szerint elkülönülő személyek védelmének szándéka húzódik meg”. A lakosság egyéb csoportjai, mint speciális jogi tárgyak, a lehetséges sokféleségük miatt még példálódzó jelleggel sem sorolhatók fel. A tényállásszerűséghez azonban minden esetben szükséges, hogy a bántalmazás, illetve az erőszakkal vagy fenyegetéssel történő kényszerítés a valamely tekintetben együvé tartozó személyek összessége ellen irányuljon. Tehát, ugyanúgy, ahogy a közösség elleni izgatás tényállásánál a gyűlöletre uszításnak sem több, azonos ismérv alapján elkülönülő csoport ellen kell irányulnia, hanem elegendő egy csoport, a közösség tagja elleni erőszakkal is elegendő a tényállás megvalósításához, ha egy, azonos ismérv alapján elkülönülő csoporthoz tartozás, vagy vélt tartozás miatt bántalmazzák vagy kényszerítik valamire a csoporthoz tartozó személyt.” www.parlament.hu/irom38/06218/06218.pdf.

indokból történő elkövetés³⁷ speciális önállósult esetének tekintve) kizárólag a kiszolgáltatott, marginalizált, sérülékeny helyzetű csoportok viszonylatában, és nem csak a személyiség valamely, esetleg valamely lényeges vonásának összefüggésében értékeli. A többséghez, a magyar nemzethez tartozás ugyanis nem tekinthető a személyiség olyan elemének, amely kiszolgáltatottságot, fenyegetettséget hordozna, és ezáltal a kiemelt büntetőjogi védelemre igényt tarthatna.

Mindezek ellenére, sajnos, Magyarországon mind a jogirodalom mind az alkotmánybíróság gyakorlatában jobban elterjedt az az értelmezés, és ezt a közösség elleni uszítás tényállásában már szövegszerűen is olvashatjuk, amely szerint a gyűlölet-bűncselekmény, gyűlölet-beszéd tényállások szimpla identitásvédő nem kisebbségvédelmi indíttatású klauzulák.³⁸ Tagadhatatlan, hogy ezen álláspont mellett szól a közösség tagja elleni erőszak törvényi tényállásának pusztán nyelvtani értelmezése is, amely a védett csoportok esetében nem tartalmaz szűkítést, vagyis nyelvtanilag a többségi nemzethez vagy valláshoz tartozó személyekkel szembeni előítéletes cselekményekre is vonatkozik a szabály.

Az újabb bírói gyakorlat azonban meglehetősen ellentmondásos. A Kúria szerint: „A bűncselekmény az emberi méltóságot, és emellett, illetve ezen belül a különböző kisebbségeket védi; elsősorban a nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy más csoportok elleni erőszakos fellépést tilalmazza. (...) A bűncselekmény védett jogi tárgya: a diszkrimináció nélküli együttéléshez fűződő társadalmi érdek. Az a rendeltetése, hogy senkit ne érhesen bántalmazás vagy bántódás amiatt, mert más népcsoporthoz tartozik. (...) Amint azt a Fővárosi Bíróság helyesen rögzítette ítéletében (...), relatív, és mindig a tényleges szituációtól is függ, hogy adott helyen és időben ki tekinthető többségnek, illetve kisebbségnek.”³⁹ Fontos kiemelni, hogy a büntetőjogi tényállások nemcsak a társadalmi csoporthoz tartozás, hanem a vélt tartozás esetén is megállapíthatóak, a bíróság a közösség tagja elleni erőszakot például akkor is megvalósultnak tekintette, amikor a sértett csak az elkövető feltételezése alapján tartozott egy adott védett csoporthoz, valójában azonban nem.⁴⁰

Ugyanakkor a Kúria 3/2015 számú büntető elvi döntése⁴¹ ugyanakkor rámutat arra, hogy „A közösség tagja elleni erőszak büntetnének sértettjei adott esetben a többségi társadalomhoz tartozó személyek is lehetnek, amennyiben az e csoporthoz való vagy vélt tartozásuk miatt szenvednek sérelmet.” Ezt egy olyan ügyben állapította meg a bíróság, ahol „A fiatalos I. r. vádlott az iskola udvarán cigarettát kért a sértettől, aki közölte vele, hogy nem tud adni. Ekkor az I. r. vádlott szólt a II. és a III. r. vádlottnak, hogy fogják le a sértettet, míg ő a táskáját átnézi. A II. és III. rendű vádlott hátracsavarta a sértett karjait, az I. r. vádlott pedig ezalatt átkutatta a táskát, s az abban talált - 660 forint értékű - cigarettát magához vette. Ezt követően az I. r. vádlott azt a kijelentést tette a sértettre, hogy „nézzétek, a hülye kis magyar gecsi nem akart nekem cigarettát adni, ki kellene irtani a fajtáját”. Ezzel egyidejűleg leköpte és egy ízben ököllel szájon vágta a sértettet. ... A sértettel szemben alkalmazott erőszak motívuma ugyanis a sértett magyarsághoz tartozása volt, mely nem adódhatott a ... cigaretta át nem adása miatt érzett indulatából. [23] A jogszabály módosításával ugyanis a törvényi tényállással büntetőjogi védelmet élvező kör bővült, ami egyértelművé tette, hogy a jogalkotó célja minden olyan közösség, csoportosulás tagjának védelme, akik a csoporthoz való tartozása vagy annak vélelmezése miatt bántanak, avagy erőszakkal vagy fenyegetéssel

³⁷ A Legfelsőbb Bíróság az élet és a testi épség büntetőjogi védelméről szóló 15. számú irányelve alapján „3. Az aljas indokból (célből) elkövetett emberölésen az erkölcsileg elvetendő motívumokból fakadó vagy ilyen célből megvalósított cselekményeket kell érteni.”

³⁸ KOLTAY (3. lj.): 110. de a 96/2008. (II. 3.) AB határozat (ABH 2008, 816, 817.) is erre a következtetésre jut.

³⁹ Bfv. II. 590/2012/18.

⁴⁰ ÁTOL et.al (6. lj.) 83-84.

⁴¹ Debreceni Ítéltábla Fkhar. II. 248/2014.

kényszerítenek valaminek a megtételére, meg nem tételére vagy eltérésére. E szélesebben védett kör igényét tükrözi az a törvényi megfogalmazás is, hogy az 1978. évi IV. törvény 174/B. §-a nem jelöli meg kifejezetten a bűncselekmény sértettjét, ellenben világosan utal arra, hogy a cselekmény motívumából eredően valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozó, illetve vélhetően oda tartozó személyek közül kerülhetnek ki. [24] Adott ügyben az eset összes körülményeiből következtetve minden kétséget kizáróan megállapítható volt, hogy a sértett mint egy közösség tagja szenvedett sérelmet. Az irányadó tényállás szerint ugyanis, amikor a cigarettát megszerezték a sértettől, az I. r. vádlott nemcsak becsületét csorbító, megalázó kijelentést intézett a sértetthez - azt nyomatékosítandó leköpve és bántalmazva is őt -, hanem azon túlmutatva egész fajtája kiirtását is hangoztatta, kifejezetten azért fejtve ki cselekvőségét, mivel őt egy másik - jelen esetben magyar - nemzetiségi csoporthoz sorolta. [25] Utóbbival kapcsolatban megjegyzést érdemel, hogy az ítélet szerinti még az elviekben többségi társadalomhoz tartozó személyekből álló csoport tagjai is kerülhetnek olyan helyzetbe, amikor büntetőjogi védelem illeti meg őket, amennyiben e csoporthoz való tartozás vagy vélt tartozás miatt szenvednek sérelmet. A többség - kisebbség meghatározása egyedi szituációkban teljesen felborulhat és értelmezhetetlenné válhat, ennek vizsgálatát a törvényi tényállás sem írja elő. A sértetti kör leszűkülése alapvetően ellentétes lenne a diszkriminációmentes együttélés oltalmának követelményével, különösen pedig az 1969. évi 8. számú tvr.-rel kihirdetett, „A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről” szóló, New Yorkban 1965. december 21. napján elfogadott nemzetközi egyezményrel, mely a magyar állam számára egyértelmű jogi kötelezettséget ír elő, többek között büntetendő cselekménnyé nyilvánítva bármely, más etnikai származású személyek csoportja ellen irányuló erőszakos cselekedetet [Egyezmény 4. cikk a) pontja]. [26] Egyet kell érteni azzal az ügyészi érveléssel is, mely szerint a szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmény megvalósulásához nem szükséges, hogy az elkövető általában is ellenérzéssel viseltessen az adott közösség iránt, elegendő annak a konkrét cselekmény idején való tanúsítása. Ez állapítható meg fiatalkorú I. r. vádlott tekintetében is, akinek gondolkodásmódját - ha csak rövid időre is, de - teljességgel eluralta a sértett magyar származása iránt érzett indulat.”

A bírói gyakorlatban a legtöbb értelmezési nehézséget a lakosság egyes csoportjai fordulat jelenti. Egyfajta nyelvtani értelmezés szerint – ahogy azt fentebb olvasható volt – a lakosság egyes csoportjai fordulatnak megfelel egy bármilyen jellemvonás szerint azonos csoportba tartozó személyi kör. A történeti és a teleologikus értelmezés alapján azonban megállapítható, hogy csak a személyiség lényeges vonása által létrehozott csoportokhoz tartozó egyének kerülhetnek a védelem körébe, az összes többi, bármilyen egyszerű, kevésbé személyes ismérő által létrejövő csoportok kizárulnak. Az utóbbi tekintetében ugyanis a kiemelt büntetőjogi védelemnek semmilyen indoka nincs.

Nem csak a kisebbség-többség-sérülékenység problémája merül fel ezzel összefüggésben, hanem az a kérdés is, hogy hogyan kell megítélni azon társadalmi csoportokhoz tartozást, amelyek valamely politikai nézethez vagy szubkulturális azonosságtudathoz kapcsolódnak, mint például egy futball klub szurkolóinak vagy egy szélsőséges nézetet valló csoport tagjainak összetartozása. Ez utóbbi kérdés kapcsán a Legfelsőbb Bíróság 2011-ben már állást foglalt egy a Magyar Gárdához tartozó személyek terhére elkövetett bántalmazás kapcsán. A Bíróság értékelése szerint: „A nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy egyéb lakossági csoport ellen irányuló célból létrehozott és a törvényi előírásokkal nyilvánvalóan szembe helyezkedő szerveződés tagjait - kiváltképpen akkor, ha a szervezetet a bíróság jogerős döntésével már fel is oszlatta - értelemszerűen a büntetőjog sem védheti fokozottan, hiszen ebben az esetben a jogrend egységének elve szenvedne súlyos sérelmet. [...] A bűncselekmény (ti. közösség

tagja elleni erőszak) jogi tárgya a meghatározott - nyelvi, kulturális, hitbeli összetartozás, avagy a közös eszmerendszer által jellemzett - csoporthoz tartozás joga és az erre épülő különbözőségek tiszteletben tartása [...] A bűncselekmény (t.i. közösség tagja elleni erőszak) jogi tárgya a meghatározott - nyelvi, kulturális, hitbeli összetartozás, avagy a közös eszmerendszer által jellemzett- csoporthoz tartozás joga és az erre épülő különbözőségek tiszteletben tartása. Az eszmerendszer közösségére alapozottan szervezett csoport (amely lehet egyesület, mozgalom stb.) tagjai azonban csak akkor élvezhetnek kiemelt büntetőjogi védelmet, ha a szervezet az alkotmányban rögzített elveket tiszteletben tartva, törvényes keretek között fejt ki a tevékenységét. A nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy egyéb lakossági csoport ellen irányuló célból létrehozott és a törvényi előírásokkal nyilvánvalóan szembe helyezkedő szerveződés tagjait - kiváltképpen akkor, ha a szervezetet a bíróság jogerős döntésével már fel is oszlatta - értelemszerűen a büntetőjog sem védheti fokozottan, hiszen ebben az esetben a jogrend egységének elve súlyos sérelmet.”⁴² Álláspontom szerint a választott (értsd: nem veleszületett) tulajdonság kiemelt védelme csak akkor indokolt, ha az közvetlenül olyan alkotmányos alapjog gyakorlásának eredménye, amely hagyományosan társadalmi üldözésnek, hátrányos megkülönböztetésnek, társadalmi marginalizációnak volt kitéve. Ilyen társadalmi hátrány vagy diszkrimináció hiányában véleményünk szerint a fokozott büntetőjogi védelem indokolatlan. A büntetőjog *ultima ratio*, az előítéletes motivációt csak az olyan csoportok elleni bűncselekmények esetében indokolt figyelembe venni, amelyekkel szembeni fellépés ilyen módon szükséges és az elérni kívánt céllal arányos. Mindez a társadalomban elterjedt, régóta fennálló előítéletek elleni küzdelem céljából indokolt.⁴³

A vizsgált büntetőjogi tényállások tekintetében tehát nem egyértelmű, hogy a nemzeti többséghez, a magyar nemzethez tartozás jogosult-e a kiemelt büntetőjogi védelemre. Az kevésbé vitatható, hogy Magyarországon a magyar nemzethez tartozás nem tekinthető a személyiség olyan elemének, amely stigmát, kiszolgáltatottságot, fenyegetettséget hordozna, de az sem tagadható, hogy az uszítás tényállása esetében, noha a társadalmi valóság (azaz a többségi identitásból következő sérülékeny, kiszolgáltatott helyzet hiánya) ezt nem indokolja, a jogalkotó megfogalmazása egyértelműen a védett tulajdonságok között említi a magyar nemzethez tartozást is. Ebből a szempontból azonban a két vizsgált büntetőjogi tényállás közötti különbségtétel indokai nem világosak, a joggyakorlatban esetlegesen kialakuló markáns eltérés a kérdéskör értelmezésében a tényállások különböző megfogalmazása ellenére is önkényes lehet.

Összefoglalóan megállapíthatjuk: a közösségalapú méltóságvédelem, noha önmagában is felvet dogmatikai és gyakorlati nehézségeket, hiszen nem világos, hogy az egyén vagy a közösség alanyainak jogát és méltóságát védi, a leginkább akkor válik problematikusá a hagyományos, liberális alkotmányjog szempontjából, ha az a többségi közösség védelmét a kisebbségekével szemben, akár azok szankcionálásával szolgálja.

2. A média szabályozása

A kisebbség(és többség)védelem terén figyelemreméltó változásokat hozott a médiaszabályozás is. A hazai és nemzetközi jogvédő és demokrácia-monitorozó szervezetek⁴⁴

⁴² Bfv.III.87/2011/5.

⁴³VÖ. ÁTOL et al. (6. lj.) 84-86.

⁴⁴ Ld. pl. CDL-AD(2015)015-e Opinion on Media Legislation (ACT CLXXXV on Media Services and on the Mass Media, Act CIV on the Freedom of the Press, and the Legislation on Taxation of Advertisement Revenues

részéről (első sorban éppen a „méltóság”, valamint a kiegyensúlyozott tájékoztatás kötelezettségének körét érintően, és a felügyelő szervek hatáskörét illetően) kapott rendkívül erős kritikát, továbbá egy alkotmánybíróági határozatot⁴⁵ követően⁴⁶ többször módosított⁴⁷ a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény,⁴⁸ 13. § szerint: „A tájékoztatási tevékenységet végző lineáris médiaszolgáltatások kötelesek a közérdeklődésre számot tartó helyi, országos, nemzeti és európai, valamint Magyarország polgárai és a magyar nemzet tagjai számára jelentőséggel bíró eseményekről, vitatott kérdésekről az általuk közzétett tájékoztató, illetve híreket szolgáltató műsorszámokban kiegyensúlyozottan tájékoztatni. E kötelezettség részletes szabályait törvény az arányosság és a demokratikus közvélemény biztosítása követelményeinek megfelelően állapítja meg.” A 14. § szerint pedig „(1) A médiaszolgáltatónak az általa közzétett médiatartalomban tiszteletben kell tartania az emberi méltóságot. (2) Tilos a megalázó, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek médiatartalomban történő öncélú és sérelmes bemutatása.” A 17. §. Alapján pedig „(1) A médiatartalom nem lehet alkalmas valamely nemzet, közösség, nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbség vagy bármely többség, továbbá valamely vallási közösség elleni gyűlölet keltésére. (2) A médiatartalom nem lehet alkalmas valamely nemzet, közösség, nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbség vagy bármely többség, továbbá valamely vallási közösség kirekesztésére.”

Ez némileg különbözik az 1996-os médiatörvény⁴⁹ megfogalmazásától: „3. § (2) A műsorszolgáltató köteles tiszteletben tartani a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjét, tevékenysége nem sértheti az emberi jogokat, és nem lehet alkalmas a személyek, nemek, népek, nemzetek, a nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbségek, továbbá valamely egyház vagy vallási csoport elleni gyűlölet keltésére. (3) A műsorszolgáltatás nem irányulhat semmilyen kisebbség, sem bármely többség nyílt vagy burkolt megsértésére, kirekesztésére, annak faji szempontokon alapuló bemutatására, elítélésére. 4. § (1) A közérdeklődésre számot tartó hazai és külföldi eseményekről, vitatott kérdésekről a tájékoztatásnak sokoldalúnak, tényszerűnek, időszerűnek, tárgyilagosnak és kiegyensúlyozottnak kell lennie. 23. § (1) A közszolgálati műsorszolgáltató és a közműsor-szolgáltató különösen köteles a nemzet, a

of Mass Media) of Hungary, adopted by the Venice Commission at its 103rd Plenary Session (Venice, 19-20 June 2015), Freedom House. 2012. Hungary. Freedom of the press 2012, Opinion on Act CXII of 2011 on informational Self-determination and Freedom of Information of Hungary, adopted by the Venice Commission at its 92nd Plenary Session (Venice, 12-13 October 2012), CDL-AD(2012)023-e

⁴⁵ 165/2011 (XII. 20.) AB határozat

⁴⁶ A kapcsolódó vitáról ld. Fórika László- Kántás Péter: A közméltóság védelmében Jogelméleti Szemle, 2003/2., Koltay András –Polyák Gábor: Az alkotmánybíróság határozata a médiaszabályozás egyes kérdéseiről. A sajtóra vonatkozó szabályozás, az újságírói forrásvédelem, az adatszolgáltatási kötelezettség és a média- és hírközlési biztos intézményének alkotmányossági vizsgálata. JeMa - Jogesetek Magyarázata, 2012/1, Center for Independent Journalism and Mertek Media Monitor. 2014. Publicness revisited – a dialogue for a future media regulatory framework, Koltay András: A média tartalmi szabályozásának alkotmányossága az új magyar médiaszabályozásban. Médiakutató 2011/12, 3 (Ősz.), Koltay András –Lapsánszky András: [2012]. Constitutional questions of the new Hungarian media regulations. Hunmedia.org, p. 12, Koltay András – Polyák Gábor: Az Alkotmánybíróság határozata a médiaszabályozás egyes kérdéseiről. A sajtóra vonatkozó szabályozás, az újságírói forrásvédelem, az adatszolgáltatási kötelezettség és a média- és hírközlési biztos intézményének alkotmányossági vizsgálata. JeMa - Jogesetek Magyarázata, 2012/1, Bayer Judit: Az új médiatörvény sajtószabadságot korlátozó rendelkezései. Médiakutató, 2011/ Tavasz, Kitta Gergely: Az új médiaszabályozás. Nemzeti Érdek 2011/5.

⁴⁷ Ld. pl. 2011. évi XIX. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény és a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. Törvény módosításáról.

⁴⁸ Terjedelmi korlátokra tekintettel ehelyütt eltekinteni kényszerülök a szövegváltozások, valamint az azt övező szakmai és politikai viták részletes ismertetésétől és csak a kézirat lezárásakor hatályos szöveget ismertetem.

⁴⁹ 1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról

nemzeti, az etnikai, a nyelvi és más kisebbségek méltóságát és alapvető érdekeit tiszteletben tartani, nem sértheti más nemzetek méltóságát.”

Érdekes módon a 2010-es szabályozás nem a nemzetiség kifejezést használja, és látszólag a Nemzeti Együttműködés Rendszerének meghatározó elemét jelentő közösségvédelem terén is visszafogottabb nyelvezetet használ: általános előírásként „csak” az emberi méltóság tiszteletben tartásáról, valamint a gyűlöletkeltés és a kirekesztés tilalmáról szólván, ahol a csoportok méltóságának megsértése –szerencsére– nem szerepel a szövegben.

Ki kell jelentenünk: e szöveg lényegesen jobb a korábinál, ahol meglehetősen nehezen lehetett (volna) értelmezni azt, hogy mit érthetett a jogalkotó a kisebbségek „faji szempontokon alapuló bemutatásának” tilalmán, mondjuk egy etnikai faji csoport esetén. A jogszabály nyelvi és fogalmilag zavaros megfogalmazása komoly veszélyeket rejtett magában. Amikor például a közszolgálati műsorszolgáltató és a közműsor-szolgáltató vonatkozásában úgy fogalmazott, hogy ezek *különösen* kötelesek a nemzet, a nemzeti, az etnikai, a nyelvi és más kisebbségek méltóságát tiszteletben tartani, azt akár úgy is értelmezheték volna, hogy e kötelezettség egyébként kiterjed valamennyi médiatartalom-szolgáltatóra. Ugyancsak nem volt egyértelmű, és a fentiekhez hasonlóan a sajtószabadság széleskörű, önkényes korlátozását is lehetővé tevő értelmezésnek is teret engedett az a tartalmilag definiál(hat)atlan előírás, amely a *nemzet*, és a nemzeti, etnikai, nyelvi és más kisebbségek „*alapvető érdekeinek*” tiszteletben tartását írta elő. Amint hogy hasonlóképp értelmezhetetlen és sajtószabadság megdermesztését eredményezhette a „más nemzetek méltósága” megsértésének tilalma.

3. Az antidiszkriminációs-védelmi deficit

Ahogy a Roma Integráció Évtizede Titkársága számára civil szervezetek által készített átfogó jelentés rámutat, a magyar jogrendszer nem biztosítja megfelelő antidiszkriminációs védelmet, és általában, e szempont nem jelenik meg kellő hangsúllyal.⁵⁰ Nem csak arról van szó, hogy a személyiségvédelem, az adatvédelem hibás vagy visszaélészerű alkalmazása a jogvédelem korlátját jelenti, de úgy tűnik, például az oktatási deszegregáció terén⁵¹ a

⁵⁰ Ld. Lídia Balogh – Judit Berki – Gábor Daróczi – Borbála Ivány – Angéla Koczé – Zsófia Moldova – Nóra Novoszádek – Zsombor Farkas – Luca Koltai – Miklós Kóródi – Lea Kőszeghy – Eszter Somogyi – Orsolya Szendrey – Nóra Teller – János Wagner: Civil Society Monitoring Report on the Implementation of the National Roma Integration Strategy and Decade Action Plan in 2012 in Hungary, Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation

⁵¹ Horváth and Kiss v. Hungary, Application no. [11146/11](#) (2013) A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága (ECHR) elmarasztalta Magyarországot a roma tanulók alaptalan értelmi fogyatékosná minősítése, és az ebből eredő iskolai elkülönítése miatt. A két roma felperest, etnikai hovatartozásuk miatt nyilvánítottak értelmi fogyatékosnak, és helyezték őket a kimondottan fogyatékos tanulókat oktató speciális iskolába. A Bíróság szerint a félrediaosztizálás és az ezen alapuló elkülönített oktatás diszkriminációnak minősül. A Bíróság szerint több évtizedre visszanyúló hagyományai vannak Magyarországon a roma tanulók félrediaosztizálásának, ezért Magyarországnak változtatnia kell ezen a gyakorlaton. A Bíróság rámutatott arra is, hogy éppen ez a gyakorlat vezet a roma tanulók elkülönítéséhez, és hogy olyan oktatásban részesültek, amely a társadalmi beilleszkedésüket megnehezítette. A Bíróság elvi érveléssel szögezte le, hogy Magyarország egy olyan állam, amelyben az etnikai kisebbséghez tartozó gyerekek diszkriminációja hosszú múltra tekint vissza, ezért az államnak kötelessége, hogy a gyermekek félrediaosztizálását megelőző, esélykiegyenlítő intézkedéseket hozzon. A Bíróság osztotta az Európa Tanács intézményeinek aggodalmát, amelyek hangot adtak kifogásaiknak egyrészt a speciális iskolákban oktatott leegyszerűsített tananyag, másrészt a rendszer eredményezte elkülönítés miatt. <http://www.cfcf.hu/hu/sajtoszoba/sajtokoezlemenyek/232-pert-nyertek-az-indokolatlanul-fogyatekos-nyilvanított-roma-gyerekek-strasbourgban.html>

stratégiai perek⁵² sem alkalmasak arra, hogy a jogalkalmazókat, a spontán jogkövetés útjára tereljék: a sok önkormányzat⁵³ és maga a kormány is,⁵⁴ számos hazai fórumon⁵⁵ és az Európai Emberi Jogi Bíróság előtt megnyert per ellenére kitart a jogsértő gyakorlat mellett.

4. További változások

További jelentős változást hozott a NER a kisebbségi jogvédelem terén az exportképes hungarikumnak tekinthető, jól működő, specializált országgyűlési biztos pozíciójának megszüntetésével. Az alaptörvény sajátos öszvér-megoldást hozott az ombudsman és helyettesei jogállását illetően.⁵⁶ Eszerint győzött ugyan Szabó Máténak, az alkotmányozás idején hivatalban lévő állampolgári jogok országgyűlési biztosának azon, az utóbbi években következetesen képviselt koncepciója, amelyet az „egy a biztos” jelszó fejez ki, és amely szakít az általános hatáskörű parlamenti biztossal azonos jogállású specializált (adatvédelmi, kisebbségi és a jövő nemzedékek védelmét ellátó) ombudsmanok rendszerével. Ugyanakkor, a parlament választja meg a jövő nemzedékek érdekeinek, valamint a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó helyetteseket, de a köztársasági elnök csak az alapvető jogok biztosának személyére tesz javaslatot az országgyűlésnek és az alapvető jogok biztosa készít évente beszámolót az országgyűlés számára, és a képviselők csak hozzá intézhetnek kérdést, azaz a közjogi felelősség egyértelműen az ombudsman személyéhez kötődik. Ebből az alkotmányos logikából az következne, hogy az alapvető jogok biztosa minden tekintetben felettese a helyetteseinek; akiknek beosztott hivatalnokként nincsenek önálló hatásköreik.

⁵² Az Esélyt a Hátrányos Gyermekeknek Alapítvány például az alábbi szegregáló önkormányzatokkal szemben folytat közérdekű igényérvényesítés-eljárást: [Gyöngyöspata](#), [Jászládány](#), három miskolci ügyben, [Nyíregyháza](#), két [hajdúhadházi](#)-ügyben, [Kerepes](#), [Kaposvár](#), [Győr](#). Indokolatlanul fogyatékosá minősített gyermekek ügyében pedig Kecskeméten és Nyíregyházán. <http://www.cfcf.hu/hu/programjaink/uegyeink.html>

⁵³ Egy felmérés szerint legalább 200 iskolában elkülönítve tanítják a cigány és nem cigány gyerekeket, ami 49 ezer cigány gyereket érinthet. http://tv2.hu/musoraink/tenyek/167889_torvenytelen_megis_szegregalnak.html

⁵⁴ A köznevelési törvény a kézirat lezárásakor még függőben lévő tervezett módosítása kifejezett kibúvókat tenne lehetővé az iskolai szegregáció tilalma alól, azt felzárkóztatást segítő esélyteremtő oktatás egy formájaként legalizálva.

Ld.

pl.

http://www.cfcf.hu/images/Sajtokozlemeny_-Fu_alatt_elindult_a_szegregalt_oktatas_torvenyesitese.pdf

⁵⁵ 2014 november 6-án a Debreceni Ítéltáblán született például jogerős ítélet a nyíregyházi Huszár-telepen működő szegregált iskola felszámolás kapcsán, éppen a szegregált oktatás gyakorlata miatt 2007-ben a CFCF nyomására már bezáratott a nyíregyházi önkormányzat, hogy 2011-ben újraindítsa, immár felekezeti iskolaként a Görögkatolikus Egyház Hajdúdorogi Egyházmegyéje. A CFCF ismételen perbe fogta az iskolafenntartót, ezúttal a Görögkatolikus Egyházat, illetve az önkormányzatot, majd annak jogutódját a Klebelsberg Intézményfenntartó Központot is. A bíróság megállapította, hogy az önkormányzat azzal, hogy az iskola épületét ingyen a Görögkatolikus Egyháznak adta, továbbá pénzügyi támogatást is nyújtott, s mindezzel egyidejűleg megszüntette a telepi gyerekeket utaztató iskolabuszt, a cigány tanulókat jogellenesen elkülönítette. A Törvényszék szegregációért marasztalta el a Hajdúdorogi Egyházmegyét, amiért az a nyíregyházi iskolai között különítette el a telepi iskolájában a cigány gyerekeket. A bíróság a jogsértés abbahagyására kötelezte az alpereseket, amely az ítélet szerint azt jelenti, hogy az egyházi cigányiskolában nem indítható újabb első osztály. <http://www.cfcf.hu/hu/sajtoszoba/sajtokoezlemenyek/306-jogers-itelet-fel-kell-szamolni-a-nyiregyhazi-gettoiskolat.html>

⁵⁶ Az alaptörvény „Állam” című fejezet 30. cikke szerint „(1) Az alapvető jogok biztosa alapjogvédelmi tevékenységet lát el, eljárását bárki kezdeményezheti. (2) Az alapvető jogok biztosa az alapvető jogokkal kapcsolatban tudomására jutott visszáságokat vizsgálja vagy vizsgálztatja, orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményez. (3) Az alapvető jogok biztosa az országgyűlés és az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával hat évre választja. A helyettesek a jövő nemzedékek érdekeinek, valamint a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét látják el. Az alapvető jogok biztosa és helyettesei nem lehetnek tagjai pártoknak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet. (4) Az alapvető jogok biztosa évente beszámol tevékenységéről az Országgyűlésnek. (5) Az alapvető jogok biztosára és helyetteseire vonatkozó részletes szabályokat törvény határozza meg.”

Ugyanakkor viszont a parlament kétharmada általi megválasztás révén erős közjogi és politikai legitimitációval felruházott helyetteseket hoz létre az alaptörvény, ami sajátosan ellentmondásos helyzetet teremt. A Fidesz-frakció vezetője, Lázár János azt írta a koherenciazavar-feloldási szándékú, a helyettesek parlament általi választására vonatkozó végszavazás előtti módosító indítványa indokolásában, hogy a helyettesek „feladat- és hatáskörüket tekintve nem általános helyettesítési feladatokat végeznek az alapvető jogok biztosa mellett, hanem a társadalom életében kiemelt fontossággal bíró jogterületek érdek- és jogvédelmét látják el”.⁵⁷ Lényeges változást jelent az is, hogy szemben a régi alkotmánnyal, az alaptörvény alapján az ombudsmantörvény nem kétharmados.

Remélhetőleg leginkább elvi jellegű, de ettől még problematikus változás az alapjogvédelem tekintetében az, hogy az alaptörvény 54. cikk (1) bekezdése a hatályos alkotmánynál szűkebben szabja meg a különleges jogrendben (rendkívüli állapot, szükséghelyzet, megelőző védelmi helyzet, váratlan támadás, veszélyhelyzet) sem korlátozható jogok körét: így a nemzetiségek jogai nem szerepelnek azon jogok között, amelyek gyakorlása a különleges jogrendben sem függeszthető fel vagy korlátozható (az alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartása mellett egyébként irányadó, az alaptörvény I. cikk (3) bekezdésében meghatározott mértéken túl). Kérdéses, hogy rendkívüli állapotban miért indokolható a vallásszabadság vagy a nemzetiségi joggyakorlás a jog lényeges tartalmára is kiterjedő korlátozhatósága.

Konklúzió

Összességében a fentiek alapján a következő mondható el a hazai kisebbségi jog változásáról: (i) nem változott a kisebbségi jog alapvetően konfúz, a diaszpórapolitikai törekvésekre tekintettel a kisebbségi jogi, antidiszkriminációs és társadalmi inklúziós szempontokat egybeemelő fogalmi rendszere; amelyben az antidiszkriminációs intézkedések gyakorlati megvalósulása erősen deficitikus. (ii) A régi szabályozás a nemzetiségi választások kapcsán felmerülő legfontosabb, a visszaéléseket, az etnokorrupciót érintő hiányosságait nem orvosolta az új szabályozás; sőt, annak veszélyét kiterjesztette az újonnan bevezetett, dogmatikailag és gyakorlati szempontból is igen problematikus kisebbségi parlamenti képviselő vonatkozásában (a kisebbségi kötődés és a passzív választójog tekintetében ráadásul további hibás megoldásokat alkalmazván), amellyel az elismert tizenhárom nemzetiségből legfeljebb kettő tud élni a gyakorlatban – mindez a választójog egyenlőségének és az etnokorrupció veszélye miatt a teljes választási rendszer korrumpálásának kockázatát hordozza. (iii) Az önálló kisebbségi ombudsman tisztségének megszüntetése jelentős visszalépés a kisebbségi jogvédelem terén. (iv) A közösségek a gyűlölet-bűncselekmények és a gyűlöletbeszéd szabályozásában megvalósuló védelme, ugyancsak jelentős hagyományokkal bíró visszaélésszerű jogalkalmazás esetén a (szólásszabadság túlzott korlátozása mellett) a kisebbségek védelme helyett további viktimizációjukhoz is vezethet. Mérleget vonva tehát: kevés jó, és sok hibás döntés született...

⁵⁷ <http://miskolc.fidelitas.hu/index.php?Cikk=161543>